

تدوین مدل پارادایمی کاربست رویکرد کارآفرینی اجتماعی در حوزه اشتغال افراد دارای ناتوانی جسمی

۱۵۷

۱- سیده منا فاضلی پور

دانشجوی دکترای تخصصی مسائل اجتماعی، گروه جامعه شناسی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

۲- عبدالرضا نواح

دکتر جامعه شناس، گروه جامعه شناسی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران (نویسنده مسئول).
<navah-a@scu.ac.ir>

۳- حسین ملتفت

دکتر جامعه شناس، گروه جامعه شناسی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

۴- علی اصغر سعدآبادی

دکتر مدیریت، گروه سیاستگذاری علم و فناوری، پژوهشکده مطالعات بنیادین علم و فناوری دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

واژه های کلیدی: کارآفرینی

اجتماعی، توسعه، اشتغال،

تمایزگذاری

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۰۱

مقدمه: امروزه مسئله اشتغال افراد دارای ناتوانی جسمی به عنوان یکی از نیازهای اساسی این قشر، در بستر دانش کارآفرینی اجتماعی مورد کندوکاو قرار می گیرد. هدف پژوهش حاضر تدوین مدل پارادایمی کاربست رویکرد کارآفرینی اجتماعی در حوزه اشتغال افراد دارای ناتوانی جسمی استان خوزستان است.

روش: روش پژوهش کیفی و بر مبنای دریافت نظریه داده بنیاد است. داده ها با استفاده از مصاحبه های نیمه ساختاریافته با ۱۲ نفر از متخصصان و صاحب نظران کسب و کارهای اجتماعی گردآوری و در مرحله تحلیل داده ها ۱۵ مقوله اصلی حول مقوله هسته پژوهش استخراج شده اند.

یافته ها: در مدل پارادایمی پژوهش مشارکت افراد دارای ناتوانی به عنوان کارآفرین اجتماعی، بالابودن انگیزه کار در میان افراد دارای ناتوانی و لزوم بازنگری دنیای این افراد به عنوان شرایط علی سبب ساز کارآفرینی اجتماعی؛ آموزش پذیری افراد دارای ناتوانی و وجود ایده کارآفرینی اجتماعی متناسب با توانمندی این افراد نیز به عنوان شرایط زمینه ای کارآفرینی اجتماعی معلولان مفهوم بندی شده اند. مقوله هایی از قبیل تفاوت گذاری، نگاه ابزاری به اشتغال افراد دارای معلولیت، عدم تناسب تخصص و مسئولیت در انتصابات مدیریتی، عدم آماده سازی شغلی، ضعف حمایت های قانونی، نهادی و مالی به عنوان محدودیتها و شرایط دخیل در توسعه کارآفرینی اجتماعی هستند. مناسب سازی محیط کار، تصویرسازی ذهنی، برنامه ریزی و سیاست گذاری تحت عنوان مقولات اصلی کنش- تعامل (استراتژیها) در راستای توسعه کارآفرینی اجتماعی حول مقوله هسته «تمایزگذاری و عدم توسعه کارآفرینی اجتماعی» تدوین شده اند.

بحث: کارآفرینی اجتماعی فرایندی است که در مرحله اول با شناخت و تعریف ناتوانی به عنوان ضعف جسمی، سطح تواناییهای فردی، مهارتها و ارتباطات افراد دارای ناتوانی را مورد توجه قرار داده و در مرحله دوم با مطالعه و درک نیازمندیهای جامعه به راه اندازی کسب و کار مبتنی بر ایده پروری، نوآوری و خلاقیت برای این قشر و گاهی توسط خود آنها منجر شود. پیامد نهایی کارآفرینی اجتماعی ورود، مشارکت و ایفای نقش افراد دارای ناتوانی در چرخه توسعه پایدار است.

Developing a Paradigm Model for Applying the Social Entrepreneurship Approach in the field of Employment of People with Physical Disabilities

► **1- Mona Fazelipour** ●
Ph.D Student in Candidate
in Iranian Social Problem,
Faculty of Economics and
Social Sciences, Shahid
Chamran University of Ahvaz,
Ahvaz, Iran.

► **2- Abdolreza Navah** ●
Ph.D. in Sociology, Faculty
of Economics and Social
Sciences, Shahid Chamran
University of Ahvaz, Ahvaz,
Iran. (Corresponding Author)
<navah-a@scu.ac.ir>

► **3- Hossein Moltafet** ●
Ph.D. in Sociology, Faculty
of Economics and Social
Sciences, Shahid Chamran
University of Ahvaz, Ahvaz,
Iran.

► **4- Ali Asghar Saadabadi** ●
Ph.D. in Management,
Department of Science and
Technology Policy, Institute
for Science and Technology
Studies, Shahid Beheshti
University

Keywords: Social
entrepreneurship, devel-
opment, Employment,
differentiation

Received: 2022/01/13

Accepted: 2022/07/23

Introduction: The aim of this study is to develop a paradigm model of applying the social entrepreneurship approach in the field of employment of the physically disabled in Khuzeestan (aprovince in southwest of Iran).

Method: The research method is a qualitative method based on the grounded theory approach. Data were collected using semi-structured and in-depth interviews with 12 social business professionals and experts. In data analysis, 15 main categories have been extracted as regards the central category. Also, in the axial coding stage, the central category of research category "Differentiation and underdevelopment of social entrepreneurship of the disabled" was extracted based on the main categories of the research.

Findings: In the paradigm model of research, participation of the disabled as a social entrepreneur, high motivation to work among the disabled and the need to review the world of the disabled have emerged as causal conditions for social entrepreneurship. The educability and the existence of the idea of social entrepreneurship related to the disabled are conceptualized as the contextual conditions of social entrepreneurship for the disabled.

Discussion: According to the research findings, social entrepreneurship is a process that in the first stage, by recognizing and defining disability as a physical weakness, takes account of the level of individual abilities, skills, and communication of people with disabilities. In the second stage, by studying and understanding the needs of the society, the findings are likely to lead to starting a business based on exploitation, innovation, and creativity for the disabled and sometimes by themselves. The final finding of social entrepreneurship is the entry, participation, and role of people with disabilities in the cycle of sustainable development.

Citation: fazelipour M, navah A, moltafet H, Saadabadi A A. (2023). Develop a paradigm model for applying the social entrepreneurship approach in the field of employment of people with physical disabilities. refahj. 23(88), 149-182.

URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-4027-fa.html>

Extended abstract

Intorduction: Nowadays, the issue of employment of the physically disabled as one of the basic needs of this group is explored in the context of social entrepreneurship knowledge. The aim of this study is to develop a paradigm model of applying the social entrepreneurship approach in the field of employment of the physically disabled in Khuzeestan (aprovince in southwest of Iran).

Social entrepreneurs use innovation to pursue their social mission, provide and maximize available resources, provide people with goods and services, create social value, and manage risk. (Ron & Riler, 2021 p.7). It seems that one of the contexts of social entrepreneurship is the field of physical disability. Sociologists state that physical disability is often considered the main condition of the disabled. This means that others ignore the individuals' abilities and see only their disability. Those who think in this way sometimes assume that a person with a physical disability must have other shortcomings, such as mental retardation, and treat him accordingly (Machonis, 2017). In the present study a qualitative analysis was conducted on the possibility of applying the social entrepreneurship approach in the field of employment of the physically disabled; the main research questions are:

- What is the nature of social entrepreneurship in relation to the physically disabled?
- What are the factors underlying the formation of social entrepreneurship for the physically disabled?
- What are the limitations of developing social entrepreneurship in relation to the physically disabled?
- What are the strategies and strategies for developing social entrepreneurship in relation to the disabled?
- What are the consequences of the development and underdevelopment of social entrepreneurship in relation to the disabled?

Method: The research method is a qualitative method based on the grounded theory approach. The data were collected using semi-structured and in-depth interviews with 12 social business professionals and experts. In data analysis, 15 main categories have been extracted as regards the central category. Also, in the axial coding stage, the central category of research category "Differentiation and under-

development of social entrepreneurship of the disabled” was extracted based on the main categories of the research.

Findings: In the analysis and coding of the interviews, the extracted concepts are formulated in the form of 15 main categories. Also, the core of the research was “differentiation and lack of development of social entrepreneurship for the disabled” in the selective coding stage and based on the main categories of the research. In the paradigm model of research, participation of the disabled as a social entrepreneur, high motivation to work among the disabled and the need to review the world of the disabled have emerged as causal conditions for social entrepreneurship. The educability and the existence of the idea of social entrepreneurship related to the disabled are conceptualized as the contextual conditions of social entrepreneurship for the disabled. Categories such as differentiation, instrumental view of employment of the disabled, disproportionate expertise and responsibility in managerial appointments, lack of job preparation, lack of legal, institutional and financial support are referred to as limitations and conditions involved in the development of social entrepreneurship. Workplace adaptation, mental imagery, and planning and policy-making are the main categories of act/interact (strategies) in the paradigm model.

Discussin: According to the research findings, social entrepreneurship is a process that in the first stage, by recognizing and defining disability as a physical weakness, takes into account the level of individual abilities, skills, and communication of people with disabilities. In the second stage, by studying and understanding the needs of the society, it will lead to starting a business based on exploitation, innovation and creativity for the disabled and sometimes by themselves. The final result of social entrepreneurship is the entry, participation, and role of people with disabilities in the cycle of sustainable development.

Ethical Considerations

Authors' contributions: All authors contributed in designing, running, and writing all parts of the research

Conflicts of interest: The authors declared no conflict of interest.

مقدمه

پدیده کارآفرینی اجتماعی برآیندی از تعاملات انسانی و کنش و واکنش بشری است. واژه کارآفرینی اجتماعی اولین بار در ادبیات مربوط به تغییرات اجتماعی در سال ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ پدیدار شد. این مفهوم در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ توسط بیل درایتون^۱، بنیان‌گذار مؤسسه آشوکا و دیگرانی چون چارلز لید بیتز^۲، به صورت گسترده‌ای مطرح شد (مارتین و ازبرگ^۳، ۲۰۰۷).

امروزه سازمانهای بین‌المللی برای پایش و ارزیابی تأثیر کارآفرینی اجتماعی تحقیقات متعددی انجام داده‌اند. این امر مؤید این واقعیت است که با وجود نو بودن این پدیده، جامعه علمی، سیاستمداران و مدیران اجرایی، کارآفرینی اجتماعی را به عنوان پارادایم جدیدی برای پاسخ به نیازهای اجتماعی خود پذیرفته‌اند. به طور مثال کشور هند دارای سابقه‌ای کهن در کارآفرینی اجتماعی است که با الهام از فلسفه گاندی در پی تحقق آرمانهای بشردوستانه و ارائه خدمات خیرخواهانه به جامعه بوده است (ماجمدار و گانش^۴، ۲۰۲۰).

محققان رویکرد کارآفرینی اجتماعی را فرایند استفاده نوآورانه و ترکیب منابع برای تعقیب و پیگیری فرصتهای تسریع‌کننده تغییر اجتماعی و یا شناسایی نیازهای اجتماعی تعریف می‌کنند (مایر و مارتی^۵، ۲۰۰۶). آلوورد^۶ و همکاران (۲۰۰۴) کارآفرینی اجتماعی را «ایجاد راه‌حلهای نوآورانه برای آسیبها و مسائل اجتماعی، توأم با ترکیب ایده‌ها، ظرفیتها، منابع و ترتیبات اجتماعی موردنیاز برای تحولات اجتماعی پایدار» تعریف کرده‌اند که در آن تأکید ویژه‌ای بر نوآوری دارند (ران و ویلر^۷، ۲۰۲۱).

در مبانی نظری و تعریفهای کارآفرینی اجتماعی این حقیقت وجود دارد که انگیزه اصلی کارآفرینی اجتماعی به جای افزایش ثروت سهامداران و منفعتهای شخصی، خلق ارزش

1. Bill Drayton

2. Charles Leadbeater

3. Martin and Osberg

4. Majumdar and Ganesh

5. Mair and Marti

6. Alvord

7. Ran and Weller

اجتماعی است. محرک اصلی کارآفرینی اجتماعی، مسئله اجتماعی است که باید رسیدگی و حل شود (زهرا و همکاران^۱، ۲۰۰۸).

به بیان دیگر کارآفرینی اجتماعی ارائه دهنده راه‌حلهایی برای طیف گسترده‌ای از مسائل اجتماعی و به عنوان یک مکانیسم مؤثر برای تولید ارزش اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی شناخته شده است (هاو و تالور^۲، ۲۰۱۶). مسائل اجتماعی از سویی، پیچیده و پویا هستند که نیاز به راه‌حلهای بدیع دارند. از سوی دیگر رویکردهای موجود در مورد مسائل و آسیبهای اجتماعی اغلب ناکارآمد و یا بی‌اثر است و اجازه می‌دهد وضعیت موجود بدون وقفه ادامه یابد. کارآفرینان اجتماعی از نوآوری برای پیگیری مأموریت اجتماعی خود، تأمین و حداکثرسازی منابع موجود، ارائه کالا و خدمات به مردم، ایجاد ارزش اجتماعی و مدیریت ریسک استفاده می‌کنند (ران و ویلر، ۲۰۲۱). به نظر می‌رسد یکی از بسترهای کارآفرینی اجتماعی حوزه ناتوانی جسمی است.

از دیدگاه جامعه‌شناسان ناتوانی جسمی، اغلب وضعیت اصلی معلولان در نظر گرفته می‌شود. بدین معنا که دیگران تواناییهای فرد را نادیده می‌گیرند و فقط ناتوانی را می‌بینند. کسانی که این‌گونه می‌اندیشند گاه فرض می‌کنند، فردی که ناتوانی جسمی دارد، باید کاستیهای دیگری چون کندذهنی هم داشته باشد و متناسب با این تلقی با او برخورد می‌کنند (مشونیس، ۲۰۱۷). تخیل جامعه‌شناختی به ما نشان می‌دهد که بیکاری گسترده، فقط مشکل شخصی نیست بلکه مسئله‌ای اجتماعی است (مشونیس، ۲۰۱۷). در استان خوزستان همچون سایر کشور، نامناسب بودن محیط بیرون از خانه، محدودیت وسایل ایاب و ذهاب، شفاف نبودن پشتیبانی مالی از سوی کارفرما، مسئله تأمین اجتماعی مددجویان و حق بیمه کارفرما، نگرش منفی جامعه و کارفرما نسبت به فردی که دارای ناتوانی است و عدم خودباوری در

1. Zahra

2. Haugh. and Talwar

فرد یا خانواده مسائلی هستند که ایجاد کسب و کار برای معلولان جسمی را به فرایندی دشوار تبدیل کرده است.

این امر اتخاذ رویکردی دانش محور را برای به کارگیری افراد دارای ناتوانی در شرایط استاندارد و عدم سرکوب دریافتی آنها از طریق دستمزدهای ناعادلانه ضروری ساخته است. پژوهش حاضر به دنبال تحلیل کیفی امکان کاریست رویکرد کارآفرینی اجتماعی در حوزه اشتغال افراد دارای ناتوانی جسمی است؛ در همین راستا سؤالات اصلی پژوهش به شرح زیر است:

ماهیت: ماهیت کارآفرینی اجتماعی افراد دارای ناتوانی چگونه به تقویت ارزشمندی اقتصادی آنان منجر می شود؟

چه شرایطی زمینه ساز شکل گیری کارآفرینی اجتماعی برای افراد دارای ناتوانی از دیدگاه فعالان و متخصصان حوزه کسب و کارهای اجتماعی هستند؟

محدودیت های توسعه کارآفرینی اجتماعی در ارتباط با افراد دارای ناتوانی از دیدگاه فعالان و متخصصان حوزه کسب و کارهای اجتماعی در استان خوزستان کدامند؟

راهبردها و راهکارهای تکوین کارآفرینی اجتماعی در ارتباط با افراد دارای ناتوانی از دیدگاه فعالان و متخصصان حوزه کسب و کارهای اجتماعی کدامند؟

پیامدهای توسعه و عدم توسعه کارآفرینی اجتماعی در ارتباط با افراد دارای ناتوانی از دیدگاه فعالان و متخصصان حوزه کسب و کارهای اجتماعی کدامند؟

پیشینه تجربی

کارآفرینی اجتماعی به دلیل میان رشته ای بودن، از جنبه های متفاوتی مورد تحلیل قرار گرفته است. مطالعات پیشین در حوزه کارآفرینی اجتماعی و اشتغال افراد دارای معلولیت، به پیامدهای کارآفرینی اجتماعی در عرصه اجتماع محلی پرداخته و بیان کرده اند که کارآفرینی

اجتماعی می‌تواند به بازسازی هویتی گروه‌های خاص کمک کند. از میان مطالعات داخلی پژوهش محمدی و همکاران (۲۰۱۳) با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر فعالیت شرکت‌های کوچک و متوسط مبتنی بر فناوری در حوزه خدمات افراد دارای ناتوانی صورت گرفته است. پژوهش مذکور با این پیش‌فرض اساسی آغاز می‌شود که یکی از مهم‌ترین سیاست‌گذاری‌های حمایت‌کننده از افراد دارای معلولیت که در قوانین و مقررات مصوب برای این افراد، مورد تأکید قرار گرفته است؛ دسترسی این افراد به فضاهای مختلف شهری است. نتایج حاصل از این پژوهش کیفی، حاکی از این بود که عوامل مرتبط با قابلیت‌های درونی، ویژگی‌های شبکه‌های خارجی، نهادی، فرهنگی، هنجاری و نظارتی، بر فعالیت شرکت‌های کوچک و متوسط مبتنی بر فناوری در حوزه خدمات افراد دارای ناتوانی در مدیریت شهری تهران مؤثر هستند.

باقری و همکاران (۲۰۱۵) در مقاله‌ای به «شناسایی شایستگی‌های کارآفرینانه با تأکید بر معلولان جسمی - حرکتی» اقدام کرده‌اند. به بیان دیگر این پژوهشگران نبود آموزش‌های کارآفرینی مناسب برای افراد دارای ناتوانی نداشتن شایستگی‌های لازم در این زمینه را از جمله چالش‌های مطرح شده در ادبیات کارآفرینی افراد دارای ناتوانی دانسته‌اند. در این راستا با استفاده از روش کیفی و از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته با دوازده نفر از کارآفرینان دارای ناتوانی مدیران و برنامه‌ریزان مراکز آموزش و توانبخشی افراد دارای ناتوانی شایستگی‌های کارآفرینانه افراد دارای ناتوانی جسمی - حرکتی را تعیین کرده‌اند.

مینوئی و کربلایی اسماعیل (۲۰۲۰) به «طراحی مدل اشتغال حمایت‌شده دولتی در راستای توسعه کارآفرینی معلولان کشور» پرداخته‌اند. در این پژوهش به مطالعه نظریات اساسی پیرامون اشتغال حمایت‌شده دولتی و کارآفرینی افراد دارای ناتوانی همچنین سیر تکامل نظریات آن پرداخته شده است. از دیگر مطالعات داخلی می‌توان به پژوهش میرزامحمدی و همکاران (۲۰۲۰) با عنوان «طراحی مدل توسعه کارآفرینی افراد معلول و جانباز با رویکرد

توانمندسازی» اشاره کرد. روش پژوهش تحلیل محتوای کیفی مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد و ابزار پژوهش مصاحبه نیمه ساختاریافته عمیق بوده است. نتیجه‌گیری پژوهش بر توسعه، کارآفرینی با رویکرد توانمندسازی افراد دارای ناتوانی و هدایت آن از مرحله آغاز تا مرحله حصول نتایج و حمایت‌های زیاد دولت و ملت تأکید دارد.

از میان پیشینه‌های خارجی، رودسار و کاسیورگ^۱ (۲۰۱۳)، در پژوهشی با عنوان «کارآفرینی اجتماعی به‌عنوان راهکاری برای افراد معلول» بر این نکته تأکید دارند که اشتغال افراد دارای ناتوانی از منظر مشارکت اجتماعی اهمیت دارد. به‌عبارت‌دیگر هدف اصلی این مقاله بررسی فرصت‌های شغلی جایگزین برای افراد دارای ناتوانی است. در این راستا راه‌حلهای مختلف و سیاست‌هایی که در ارتباط با افراد دارای ناتوانی در کشور استونی استفاده شده است مورد کندوکاو قرار گرفته است.

هریس و همکاران^۲ (۲۰۱۴) نیز در پژوهشی با عنوان «کارآفرینی اجتماعی مسیر اشتغال افراد دارای معلولیت» بر این نکته تأکید دارند که شرایط اقتصادی کنونی نیازمند رویکردهای نوآورانه‌تری برای افزایش مشارکت افراد دارای ناتوانی در بازار کار است؛ یافته‌ها نشان داده است که کارآفرینی اجتماعی نقش مهمی در ارائه فرصت‌های مشارکت برابر برای افراد دارای ناتوانی در بازار کار دارد. همچنین کلر جاپرس و همکاران^۳ (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با عنوان «کارآفرینی اجتماعی و تأثیر اشتغال افراد دارای ناتوانی در صنعت هتلداری» به بررسی شغل مهمانداری و کارآفرینان اجتماعی که افراد دارای ناتوانی را در موقعیتهای خط مقدم استخدام می‌کنند، پرداخته‌اند. این مطالعه نشان می‌دهد که شغل مهمانداری می‌تواند با زیر سؤال بردن کلیشه‌های موجود نسبت به افراد دارای معلولیت، تأثیر اجتماعی قابل توجهی داشته باشد و دانش قابل توجهی را برای کارآفرینان اجتماعی نوپا فراهم کند.

1. Raudsaar and Kaseorg

2. Harris

3. Kalargyros

مصطفی و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «ناتوانی و فقر: مروری بر فرصتهای کارآفرینی اجتماعی برای افراد دارای ناتوانی در مالزی» بر این نکته تأکید دارند که وجود چارچوبهای قانونی و نظارتی برای به رسمیت شناخته شدن فعالیتهای اجتماعی در شکل گیری و توسعه زیست بوم کارآفرینی اجتماعی اهمیت بسزایی دارد. موکس^۱ (۲۰۲۱) نیز، در مقاله خود به تحلیل «نابینا بودن و استثنایی بودن در ارتباط با کارآفرینی اجتماعی و بازنمایی پتانسیل نابینایان در نپال» پرداخته است. سؤال اصلی پژوهش این است که در جریان کسب و کارهای اجتماعی چگونه استعداد افراد دارای ناتوانی شناسایی و با تقاضای بازار کار مطابقت می یابند. نتایج پژوهش نشان داده است که ایجاد تغییر در کیفیتهای کلیشه ای مرتبط با وضعیت بدنی معلولان به عنوان مداخلات کارآفرینانه اجتماعی (از قبیل آموزش منطق درآمدزایی در کسب و کار، تقویت مهارتهای زبانی و نگارشی، ایجاد فضای رقابت، آموزش تصمیم گیری مسئولانه در انتخاب بهترین وسیله برای تضمین سوددهی) بر تغییر کلیشه های مرتبط با ناتوانی جسمی اثرگذار است. دوی^۲ (۲۰۲۱) در پژوهش خود به شناسایی مدل های مختلف و نحوه عملکرد آنها و همچنین ارائه یک مدل مفهومی از کارآفرینی اجتماعی برای اشتغال و توانمندسازی افراد دارای ناتوانی پرداخته است. نتایج پژوهش اهمیت و نقش خلق ارزش سرمایه گذاری و هماهنگ سازی زیست بوم حمایت کننده (شامل دولت، دانشگاهیان و نهادهای غیرانتفاعی) در مدل کارآفرینی اجتماعی افراد دارای ناتوانی را نشان داده است.

با تأملی انتقادی بر مطالعات داخلی و خارجی درمی یابیم که چپستی عوامل ساختاری در ارتباط با رویکرد کارآفرینی اجتماعی در حوزه اشتغال افراد دارای ناتوانی جسمی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. همچنین به دلیل تمرکز مطالعات بر ارائه خدمات و توانمندسازی این قشر، کارآفرینی اجتماعی به عنوان مکانیزم اصلی توانمندسازی مورد غفلت واقع شده

1. Mauksch

2. Dwi

است؛ علاوه بر این، تأکید بر تدوین شاخصهای کارآفرینی اجتماعی کلان در برخی پژوهشهای داخلی منجر به نادیده گرفتن بافت اجتماعی و فرهنگی کارآفرینی اجتماعی افراد داری ناتوانی جسمی در ابعاد منطقه‌ای و استانی می‌شود. تأکید بر شایستگیهای کارآفرینانه، اشتغال حمایت‌شده، مشارکت اجتماعی معلولان جسمی، نوآوری در مکانیزمهای حمایتی، به رسمیت شناختن چارچوبهای قانونی و نظارتی به عنوان نقاط قوت مطالعات پیشین ارزیابی می‌شود.

در این پژوهش تلاش شده است ضمن تعریف کارآفرین اجتماعی، به مثابه موجودی فعال، خلاق و معناساز، لزوم توجه به اشتغال افراد داری ناتوانی در جامعه به عنوان واقعیتهای اجتماعی که بر مبنای تعاملات انسانی و در ارتباط با کارآفرینی اجتماعی بازسازی و تفسیر شود.

روش

پژوهش حاضر با توجه به ماهیت سیال کارآفرینی اجتماعی رهیافت نظریه داده‌بنیاد^۱ را اتخاذ کرده است. این روش که پایه‌گذاران آن گلیسر^۲ و اشتراوس^۳ هستند، بر نوعی استقرا استوار است که به وسیله داده‌های منتج از پژوهش، نظریه تولید می‌کند. در این روش، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها و نظریه احتمالی نهایی با یکدیگر ارتباط نزدیکی دارند و محقق به جای پیش فرض گرفتن یک نظریه با ورود به حوزه مورد مطالعه به داده اجازه می‌دهد تا نظریه را پدیدآورند (استراوس و کوربین^۴، ۱۹۹۸، استراوس و کوربین، ۲۰۱۱). به عبارت دیگر ریشه علمی و فلسفی نظریه داده‌بنیاد را می‌توان در رویکرد کنش متقابل نمادین جستجو کرد؛ همچنین عناصر کلیدی آن شامل نمونه‌گیری نظری، مقایسه ثابت، کدگذاری باز، محوری و انتخابی، یادآوری و اشباع نظری هستند.

1. grounded theory
3. Strauss

2. Glase
4. Corbin

مشارکت‌کنندگان این پژوهش شامل ۱۲ نفر از فعالان و متخصصان حوزه کسب‌وکارهای اجتماعی است که در عرصه کارآفرینی اجتماعی فعالیت دارند و به عبارت دیگر صاحب‌نظر هستند. این افراد گرچه ظاهراً متفاوت هستند، جمع‌کردنشان در یک گروه و ترکیب یافته‌های آنها در یک شکل بدین خاطر است که به دنبال شناخت تعاملی فهم همه این افراد در تجربه کارآفرینی اجتماعی به‌ویژه در ارتباط با افراد دارای ناتوانی بوده و به دنبال مقایسه آنها هستیم. در این راستا انتخاب مشارکت‌کنندگان با هدف دستیابی به بیشترین اطلاعات در مورد پدیده موردبررسی انجام شده است؛ بدین صورت که دسترسی به مشارکت‌کنندگان در مراحل ابتدایی کار با توجه به شناخت و آشنایی قبلی نویسندگان پژوهش با کارآفرینان و متخصصان حوزه کسب‌وکارهای مرتبط با افراد دارای ناتوانی محقق شده است. در طی فرایند پژوهش نیز تعدادی از مشارکت‌کنندگان توسط مصاحبه‌شوندگان قبلی معرفی شده‌اند (نمونه‌گیری گلوله برفی). همچنین در روند تحلیل و کدگذاری نیز ایده‌های مطرح‌شده توسط خبرگان پژوهش نفرات بعدی را تعیین کرده است (نمونه‌گیری نظری).

در این مطالعه برای جمع‌آوری داده‌ها از تکنیک مصاحبه نیمه ساختاریافته و تعاملی به صورت انفرادی استفاده شده است. این نوع مصاحبه دارای انعطاف‌پذیری و عمق بوده است. فرایند تحلیل داده‌ها، با توجه به اهمیت آن در رویکرد نظریه داده‌بنیاد طی سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام شده است. در این فرایند پیوسته، مصاحبه‌های انجام‌شده به صورت خط به خط تحلیل و کدگذاری شده و در قالب مرحله کدگذاری باز، به هر مفهوم موجود در مصاحبه یک برچسب الصاق و بر اساس ویژگی‌ها و ابعاد هر مفهوم، تعداد زیادی کدهای باز و خام پدیدار شدند. در ادامه و در مرحله کدگذاری محوری، هر تعداد از کدهایی که به لحاظ مفهوم و خصایص مرتبط باشند، گردآوری شده و به محوریت یک مقوله سازمان‌دهی شدند.

در پژوهش حاضر، برای دستیابی به باورپذیری (اعتبار پژوهش) از سه روش کنترل از سوی اعضا، تماس طولانی با محیط پژوهش و روش بازرسی خارجی استفاده شد. با توجه به اینکه مشارکت‌کنندگان در پژوهش موجه‌ترین افراد برای تعیین قابلیت اعتماد هستند، در این پژوهش این امر از طریق واکاوی مصاحبه توسط خود مشارکت‌کنندگان اتفاق افتاد. به گونه‌ای که رونوشت مصاحبه و گزارشی از سؤالات مطرح‌شده در قالب مفهومی‌هایی در اختیار آنان قرار داده شد تا یافته‌های کلی را ارزیابی کنند و درباره صحت آنها نظر دهند.

برای ارزیابی پایایی پژوهش با تکیه بر نقطه اشباع نظری فرایند کدگذاری انتخابی تا زمانی ادامه یافت که مقوله اصلی و مقوله‌های مرتبط اشباع شدند. این امر زمانی اتفاق افتاد که ویژگی‌های بیشتر و جدیدتری از داده‌ها تشخیص داده نشد و با انجام مصاحبه‌های تکمیلی تغییری در طبقه‌بندی مقولات و یا ایجاد مقولات جدید حاصل نشده است. همچنین در کدگذاری انتخابی سرتاسر فرایند گردآوری و تحلیل و تفسیر داده‌ها ضمن کنترل توسط اعضا، برای تأیید ارزش حقیقت یا صحت مشاهدات و تفسیرهای پژوهش‌گر، آن‌طور که آنها خود ظهور می‌یابند به صورت رفت و برگشتی انجام شده است. در راستای تأییدپذیری^۱ نتایج پژوهش نیز از روش نگارش یادداشتهای تأملی استفاده شده است.

یافته‌ها

در نتیجه فرایند تحلیل و کدگذاری مصاحبه‌ها، مفاهیم استخراج‌شده در قالب پانزده مقوله اصلی تدوین شده‌اند. همچنین مقوله هسته پژوهش «تمایزنگاری و عدم توسعه کارآفرینی اجتماعی افراد دارای معلولیت» در مرحله کدگذاری گزینشی و بر اساس مقوله‌های اصلی پژوهش حاصل شد.

1. qualitative objectivity

جدول (۱): مقولات فرعی، مقولات اصلی و نقش پارادایمی مقولات اصلی

نقش پارادایمی	مقوله اصلی	مقولات فرعی
شرایط علی	مشارکت افراد دارای ناتوانی به عنوان کارآفرین اجتماعی	امکان استفاده از کمک افراد دارای ناتوانی در کارآفرینی اجتماعی به کارگیری افراد دارای ناتوانی با توجه به سطح تواناییهای فردی و مهارتها و ارتباطات آنها لزوم فعالیت افراد دارای ناتوانی در جایگاه و نقش کارآفرین
	بالا بودن انگیزه کار در میان افراد دارای معلولیت	انگیزه شرط اول کار افراد دارای ناتوانی در کارآفرینی اجتماعی بالا بودن سطح انگیزه افراد دارای ناتوانی
	لزوم مرور و بازنگری دنیای افراد دارای معلولیت	کم توجهی به افراد دارای معلولیت حضور کم رنگ افراد دارای ناتوانی در حوزه کسب و کار نگاه نادرست مسئولان و مدیران در حوزه کار و اشتغال افراد دارای معلولیت عدم انجام اقدامات مناسب در حوزه شغل پذیری افراد دارای ناتوانی توسط نهادها و دستگاههای ذی ربط توجه به انسان بودن فرد دارای معلولیت
شرایط زمینه‌ای	وجود ایده کارآفرینی اجتماعی مرتبط با افراد دارای معلولیت	افکار معقول و منطقی لازمه ایده پروری خلاقیت و افکار بزرگ مهندسی معکوس ایده‌های مرتبط با افراد دارای معلولیت تلاش برای عملیاتی کردن ایده‌های مرتبط با افراد دارای معلولیت
	آموزش پذیری افراد دارای معلولیت	آموزش پذیری افراد دارای ناتوانی به عنوان تسهیل کننده فرایند کسب و کار مسئولیت جامعه در قبال آموزش قشر معلول برگزاری دوره‌های آموزش کارآفرینی برای معلولان لزوم ارائه آموزشهای کارآفرینی به معلولان

نقش پارادایمی	مقوله اصلی	مقولات فرعی
شرایط مداخله‌گر	تفاوت‌گذاری	نگاه برابر به افراد دارای ناتوانی و دیگران تعریف ناتوانی به عنوان ضعف جسمی نه از کارافتادگی کل بدن معرفی فرد دارای ناتوانی به عنوان فرد ناقص توسط دست‌اندرکاران و خانواده معلول عدم پذیرش طبیعی بودن تفاوت فرد دارای ناتوانی در جامعه
	نگاه ابزار به اشتغال افراد دارای معلولیت	معرفی کردن فرد دارای ناتوانی به عنوان ابزار در بازار کار به کارگیری افراد دارای ناتوانی به عنوان ابزار کار توسط کارفرمایان فاجعه بار بودن نوع نگاه جامعه و حکومت به مسئله ناتوانی جسمی آسیب‌زا بودن به کارگیری افراد دارای ناتوانی در ازای اعطای امتیازات به کارفرما آسیب‌زا بودن مطرح شدن به کارگیری افراد دارای ناتوانی و اعطای امتیازات به کارفرمایان در نظام اجتماعی و سیاسی کشور
	عدم تناسب تخصص و مسئولیت در انتصابات مدیریتی	عدم توجه به شاخصهای مرتبط با افراد دارای ناتوانی در انتصاب مسئولان نهادهای مرتبط با معلولان در استان خوزستان بی‌توجهی به شایسته‌سالاری نادیده گرفتن تواناییها و تحصیلات در پستهای سازمانی
	ضعف حمایت‌های قانونی، نهادی و مالی	عدم شروع فعالیت کارآفرینی اجتماعی به دلیل محدودیت مالی ضرورت حمایت مالی برای افراد دارای معلولیت نداشتن حامی، ضامن یا سرمایه‌گذار در زمینه اخذ تسهیلات بانکی نیاز به وجود مجموعه‌ای از قوانین و مقررات حمایتی ویژه همکاری نکردن مسئولان ذی‌ربط و موانع مربوط به وام‌های بانکی
	عدم آماده‌سازی شغلی	نداشتن تخصص حرفه‌ای لازم از دلایل عدم ورود افراد دارای ناتوانی به بازار کار آشنا نبودن با فرصتهای شغلی بازار نبود آموزش مناسب شغلی برای افراد دارای معلولیت

نقش پارادایمی	مقوله اصلی	مقولات فرعی
کنش - تعامل (استراتژیها)	مناسب سازی محیط کار	ارائه مسئولیت کاری بر اساس سطح توان و ظرفیت کاری فرد دارای ناتوانی توسط کارفرما در صورت اشتغال به کار در فرایند کارآفرینی اجتماعی عدم مناسب سازی محیط از دلایل عدم ورود افراد دارای ناتوانی به بازار کار نامناسب بودن تجهیزات محیط کار فراهم سازی تجهیزات متناسب با نوع معلولیت
	تصویرسازی ذهنی	ایجاد امید و بلندپروازی در افراد دارای ناتوانی از طریق آموزش تصویر زندگی و هدف کسب و کار برای افراد دارای معلولیت تصویرسازی ذهنی موفقیت
	برنامه ریزی و سیاست گذاری	فرهنگ سازی برای از بین بردن تمایز منفی بین افراد دارای ناتوانی و دیگران ایجاد اشتغال مبتنی بر برنامه ریزی و سیاستهای خاص افراد دارای ناتوانی نیاز به برنامه ریزی و هدف گذاری برای شروع فعالیت و اشتغال افراد دارای معلولیت
پیامدها	محرومیت از مزایای زندگی	عدم رفع نیازهای زندگی عدم کسب درآمد معیشت سخت
	خودانگیزی	درآمدزایی افراد دارای ناتوانی عامل ایجاد انگیزه در خانواده پویایی خانواده افراد دارای ناتوانی و تشویق شدن آنها به حضور در کسب و کارهای اجتماعی موفقیت فرد دارای ناتوانی موجب تشویق بقیه معلولان به ورود به کسب و کار توانمندی افراد دارای معلولیت

شرایط علی

شرایط علی یا سبب‌ساز معمولاً آن دسته رویدادها و وقایع هستند که بر پدیده‌ها اثر می‌گذارند (استراوس و کربین، ۲۰۱۱). در ادامه توضیحات مقولات اصلی و مقوله‌های فرعی شرایط علی بر اساس نظرات مشارکت‌کنندگان ارائه می‌شود.

مشارکت افراد دارای ناتوانی به‌عنوان کارآفرین اجتماعی

مشارکت‌کنندگان بر مشارکت فرد معلول در کسب‌وکارهای موجود به‌عنوان کارآفرین اجتماعی تأکید کرده‌اند. اولین قدم برای مشارکت فرد دارای ناتوانی به‌عنوان کارآفرین اجتماعی، درک نیازهای جامعه توسط اوست؛ به این شکل که افراد دارای ناتوانی باید در جامعه فعال و اثرگذار باشد و بتواند درک درست و کاملی از محدودیتهای خود و نیازهای جامعه داشته باشد و در این مسیر با خودباوری بتواند دست به کنش اجتماعی بزند و در کسب‌وکارهای اجتماعی و اقتصادی مشارکت مثبتی داشته باشد. همچنین مشارکت افراد دارای ناتوانی موجب پیامدهای مثبت زیادی هم در جامعه و هم برای خود شخص می‌شود. امکان استفاده از کمک افراد دارای ناتوانی در جامعه و در مسیر کار و کارآفرینی، به‌کارگیری افراد دارای ناتوانی با توجه به سطح تواناییهای فردی و مهارتها و ارتباطات آنها، توجه به نقاط قوت و تواناییهای افراد دارای ناتوانی در فرایند کارآفرینی اجتماعی، لزوم فعالیت افراد دارای ناتوانی در جایگاه و نقش کارآفرین و امکان ایجاد اشتغال به‌تناسب امکانات و تواناییهای فردی، از دیگر عواملی بوده‌اند که مشارکت‌کنندگان به‌منظور مشارکت فعال فرد دارای ناتوانی به‌عنوان یک کارآفرین اجتماعی بیان کرده‌اند.

از اونجایی که فرد دارای ناتوانی در جامعه زندگی می‌کنه و نیازهای جامعه رو می‌فهمه، می‌تونه یک کارآفرین باشه. هرچند از نظر جسمی شاید نتونه بعضی از کارای خاص رو انجام بده اما با مشارکتش می‌تونه اتفاقای مثبتی رخ بده. پس من خیلی فرقی

نمی بینم بین معلولان و سایر افراد، منهای اون ضعف جسمی آونها. معلول فردیه که از ناحیه یک قسمت بدن دچار ضعفه مثل ناتوانی در پا یا چشم و معلول به معنای این نیست که همه اجزا بدنش از کار افتاده است. همونجوری که من به یه فرد نابینا برای رد شدن از خیابان کمک می کنم، معلول هم ممکنه نیاز داشته به کمک خانواده ش و آونها هم کمکش بکنن، در عین حالی که معلولان هم می تونن به بقیه در شرایطی که بتونن کمک کنن و این کمک می تونه در مسیر کار و کارآفرینی باشه (مشارکت کننده ۱:۴۹ ساله/دکتری مدیریت).

لزوم مرور و بازنگری دنیای افراد دارای معلولیت

مرور و بازنگری دنیای معلولان و یا به عبارتی دیدن معلولان از زاویه نگاه خودشان، مفهومی اصلی در میان مشارکت کنندگان بوده است. به این شکل که افراد دارای ناتوانی تنها تفاوتشان را با دیگران در همان ضعف جسمی خود در ناحیه ای از بدنشان می دانند و این ضعف جسمی در اکثر مواقع مشکلی برای فعالیت آنها ایجاد نمی کند. به همین جهت افراد دارای ناتوانی همانند سایرین می توانند در اجتماع و کسب و کارهای مختلف شرکت داشته باشند. مرور و بازنگری دنیای افراد دارای ناتوانی در میان صحبت های مشارکت کنندگان به شکل و شیوه های مختلف بیان شده است.

کل نیاز به معلول حالا از حیطه روانشناسی یا ذهنی اینه که یه فرد به ضعفش اشاره نکنه. بعدها باعث شد که معلولیتم از ناحیه پا و ضعفم اصلاً جلوی منو نگیره و کلا یادم رفت که مشکلی دارم، فقط زمانی که یه نفر اشاره می کرد. البته برام هم مهم نبود، مهم این بود که یه هدف خاصی داشتم و به اون هدفه می خواستم برسم... در حالت کلی اصلاً برام مهم نیست که چه شکلی ام و مهم برام هدفمه (مشارکت کننده ۵: ۲۹ ساله/مهندسی کامپیوتر).

آمار دقیقی ندارم ولی اطلاع دارم که افراد معلول رو خیلی کم در حوزه کسب و کار می بینیم یا حداقل به صورت ملموس نیست. دلایلش هم اینه که نگاه مسئولان و مدیران این بخشها نگاه اشتباهی نیست بلکه نگاه کاملاً غلطیه و به تناسب امکانات و تواناییهای اون آدمها حداقل میشه کار ایجاد کرد. مثلاً اگه کسی ناشنوایی داره میتونیم بگیم اون فرد نمیتونه کارای دستی رو انجام بده. یا به شکلها دیگه که نگاه نکنیم ممکنه معلول توی بخشهایی مشکل داشته باشه ولی تو بخشهای دیگه نه (مشارکت کننده ۱۱: ۴۰ ساله/دکتری حقوق).

بالابودن انگیزه کار در میان افراد دارای معلولیت

مشارکت کنندگان مواردی را مطرح کرده اند که می توان آنها را تحت عنوان بالابودن انگیزه کار در میان افراد دارای ناتوانی مفهوم بندی کرد. بنا بر نظر مشارکت کنندگان افراد دارای ناتوانی نسبت به سایرین از انگیزه بالاتری برای کسب و کار برخوردار هستند، چراکه افراد دارای ناتوانی چیزی برای از دست دادن ندارند و تمام تلاش خود را برای انجام دادن کار به بهترین شکل به کار می گیرند، آنها همچنین در تلاش هستند تا ذهنیتی منفی که در جامعه نسبت به افراد دارای ناتوانی وجود دارد را از بین ببرند. به همین دلیل انگیزه زیادی برای تلاش بیشتر دارند و درصدد هستند که با نشان دادن عملکرد مناسب از خودشان، جایگاه خود را در جامعه تغییر دهند. همچنین افراد دارای ناتوانی برخلاف سایر افراد تلقی از در شأن نبودن برخی از فعالیتهای موجود در جامعه ندارند و به همین دلیل توانایی و آمادگی دارند که برخی از فعالیتهایی که افراد عادی تمایلی به انجام دادن آنها ندارند را انجام دهند.

ببینید مشکلات ذهنی هستند یعنی برخاسته از ذهن انسانند. یعنی اگر بخواین نگاه کنین بهترین تجارت رو میشه در خوزستان انجام بدیم و بهترین تجارت همین افرادی میتونند انجام بدهند که مردم فکر می کنند مشکل دارند و به درد کار نمی کنند میشه.

چرا چون شرط اول زندگی کردن بین انسانها اینه که باید انگیزه داشته باشند. این انگیزه شرط اوله. ما اومدیم دیدیم انگیزه این افراد معلول خیلی بالاتر از آدمهای عادی هست. متأسفانه مردم ما آگاهی پایینی دارند و متأسفانه ادعاشون خیلی بالا است. (مصاحبه‌شونده: ۳/۴۹ ساله/ دیلم)

زمانی که دیگران متوجه نقص من میشن رفتارشون با من تغییر می‌کنه و نگاهشون ترحم‌آمیز میشه. چیزی که من واقعاً ازش فراری‌م. اصلاً دوست ندارم کسی با ترحم با من برخورد بکنه. من همون آدم عادیم فقط فیزیکم فرق میکنه. ذهنم و تواناییهای ذهنیم همونه با این تفاوت که من چیزی برا از دست دادن ندارم و اگه قرار باشه کاری بکنم مطمئناً پیگیرترم و بیشتر تلاش می‌کنم که بهتر انجام بدم (مشارکت‌کننده ۵: ۲۹ ساله/مهندسی کامپیوتر).

شرایط زمینه‌ای

شرایط زمینه‌ای، مجموعه خاصی از شرایطاند که در یک زمان و مکان خاص جمع می‌آیند تا مجموعه اوضاع و احوال یا مسائلی را به وجود آورند که اشخاص با عمل/تعاملهای خود به آنها پاسخ می‌دهد (استراوس و کوربین، ۲۰۱۱). در ادامه توضیحات مقولات اصلی و مقوله‌های فرعی شرایط زمینه‌ای بر اساس نظرات مشارکت‌کنندگان ارائه می‌شود.

آموزش‌پذیری افراد دارای معلولیت

بنا بر نظریات مشارکت‌کنندگان، آموزش به‌عنوان یک فرآیند در ارتباط با افراد دارای ناتوانی باید موقعیت و جایگاه آنان را ترسیم کند و بتواند این گروه از جامعه را به جایگاه موردنظر خود برساند. به همین دلیل آموزش‌پذیری افراد دارای ناتوانی به‌عنوان یکی از شرایط زمینه‌ای می‌تواند جایگاه افراد دارای ناتوانیها در جامعه تقویت کند و آنان را برای

وارد شدن به حوزه کسب و کار کمک کند. از این جهت آموزش پذیر بودن افراد دارای ناتوانی به عنوان یک تسهیل کننده در فرایند کسب و کار مسئله ای با اهمیت است.

فرد معلول رو هرچی بهش میگی گوش میده پذیرش داره، آموزش پذیره و وقتی یک فردی آموزش پذیر باشه تقریباً کار نود درصد آسون شده یعنی خواه فرد سالم باشه یا معلول نود درصد مشکلات حل شده... در آموزش یک سری نکات رو باید توجه کرد باید در ذهنشون جا بندازیم که الآن کجا هستین و در آینده قرار هست که به کجا برسین که این امر در یک جلسه میسر نیست ولی در جلسه اول کلید میخوره تا جلسات بعد (مشارکت کننده ۹: ۴۰ ساله/ کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی).

وجود ایده کارآفرینی اجتماعی مرتبط با افراد دارای معلولیت

مشارکت کنندگان وجود ایده کارآفرینی اجتماعی مرتبط با افراد دارای ناتوانیها به شکلهای مختلف بیان کرده اند. بنا بر نظرات آنان، وجود ایده کارآفرینی اجتماعی مرتبط با افراد دارای ناتوانی تلاش برای عملیاتی کردن آن ایده ها تحت تأثیر ذهن باز، افکار معقول و منطقی لازمه ایجاد و با اخذ ایده کارآفرینی اجتماعی مرتبط با تواناییها و نیازهای این قشر است.

ایده من یه ایده خاصی هست که تو کشورهای خارجی استفاده می شه و اون ایده فری لنسر هست و مخصوص افرادی هستش که مشکل فیزیکی رو واقعاً دارن و اجازه فعالیت بهشون نمیده یا افرادی که ذهنشون درگیر مسائل فیزیکی شده و نمی تونن خودشون رو از لحاظ فیزیکی به اون شرایط ایده آل برسن (مشارکت کننده ۵: ۲۹ ساله/ مهندسی کامپیوتر)

شرایط مداخله‌گر

شرایط مداخله‌گر، عواملی هستند که شرایط علی را تخفیف یا به نحوی تغییر می‌دهند، شرایط مداخله‌گر یا شرایط دخیل اکثراً برخاسته از اوضاع و احوال نامنتظره و اتفاقی اند که لازم است با عمل/تعامل به آنها پاسخ داده شود (استراوس و کوربین، ۲۰۱۱). در ادامه توضیحات مقولات اصلی و مقوله‌های فرعی شرایط مداخله‌گر بر اساس نظرات مشارکت‌کنندگان ارائه می‌شود.

تفاوت‌گذاری

مفاهیم بسیار زیادی از صحبت‌های مشارکت‌کنندگان استخراج شد که همه آنان را می‌توان تحت عنوان مقوله تفاوت‌گذاری، مفهوم‌بندی کرد. تفاوت‌گذاری موجب شده است که افراد دارای ناتوانی سایر افراد جامعه جدا و متمایز دیده شوند و به همین دلیل تواناییها و استعدادهایشان نادیده گرفته شود و نتوانند به‌عنوان یک فرد عادی در جامعه کنش داشته باشند و به کسب‌وکارهای مختلف روی آوردند. این تفاوت‌گذاری در سطوح مختلف وجود داشته است. هم از سوی افراد جامعه و هم از سوی قوانین و فرهنگ‌های موجود و هم در نگرش فرد معلول نسبت به خود. به شکل خلاصه می‌توان بیان کرد که این تفاوت‌گذاری به‌عنوان یک عامل مداخله‌گر تا حد بسیار زیادی تبیین می‌کند که چرا افراد دارای ناتوانی نمی‌توانند در جامعه و کسب‌وکار به موفقیت دست پیدا کنند و همیشه از مقایسه‌شدن و متفاوت‌بودن و متمایز دیده شدن متضرر شده‌اند.

...الآن هم مسئله‌ای پیش بیاد که درباره معلولیت‌م صحبت بشه ناراحت می‌شم.

اگه به زبان ساده بخوام بگم همش برمی‌گرده به یه اصطلاح: مقایسه و متمایز

بودن افراد معلول نسبت به دیگر افراد جامعه. ببینید من تو این مدتی که مشغول

به کار بودم افرادی کمی بودند که من رو متمایز از بقیه نمی‌دونستند و به موضوع

ضعف اشاره نمی‌کردند. یه سری افراد هم بودند که در ملاعام به این موضوع اشاره می‌کردند، بدون این‌که از من اجازه بگیرند که آقا مشکلی نداری که به این موضوع اشاره بکنیم. کاملاً به صراحت می‌گفتند آقای ساعدی اینجوریه (با این وضعیت جسمانی) بهتر از بقیه هستند، کمتر از بقیه هستند و همیشه یه دلیل بوده...

باید معلولان رو مثل بقیه آدم‌ها بشون نگاه کنی. هرچند از نظر جسمی شاید نتونه بعضی از کارای خاص رو انجام بده، پس من خیلی فرقی نمی‌بینم بین معلولان و سایر افراد، منهای اون ضعف جسمی اون‌ها. معلول فردیه که از ناحیه یک قسمت بدن دچار ضعفه مثل ناتوانی در پا یا چشم و معلول به معنای این نیست که همه اجزا بدنش از کار افتاده است. درحالی‌که واقعاً اینجوری نیست و ممکنه معلول از یه بخش یا ناحیه‌ای برخوردار نباشه (و بخشهای دیگه جسمی و روانیش قوی باشه) دلایل (دلیل این نوع نگاه) هم اینه که مسئولان، دست‌اندرکاران و حتی خانواده‌ها معلول رو به‌عنوان یک آدم ناقص معرفی کرده‌اند. اما توجه به این کمه چون‌که جامعه این رو خوب معرفی نکرده و فقط تنها تفاوتش با ما اینه که حالا یه عضوش رو از دست داده و ممکنه روح خیلی بزرگی داشته باشه (مشارکت‌کننده ۸: ۲۹ ساله/مهندسی مکانیک).

نگاه ابزاری به اشتغال افراد دارای معلولیت

مشارکت‌کنندگان وجود نگاه ابزاری به اشتغال افراد دارای ناتوانی در جامعه و در میان کارفرمایان را عاملی می‌دانند که باعث شده است معلولان نه تنها به جایگاه مناسبی دست پیدا کنند، بلکه دچار مسائل منفی بسیار زیادی در جامعه شوند و علاوه بر پیدانکردن کسب‌وکار مناسب و عدم توانایی برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای خود به آسیبهای روحی و روانی فراوانی دچار شوند. بنا بر نظرات مشارکت‌کنندگان، افراد دارای ناتوانی به‌عنوان یک نیروی

کار ارزان و در دسترس در اختیار کارفرمایان قرار می‌گیرند. کارفرمایان نیز خلاف میل باطنی خود در به‌کارگیری این قشر و صرفاً برای جلب امتیازات دولتی ناشی از جذب افراد دارای معلولیت، اقدام به استفاده از آنان در فعالیتهای اقتصادی خود می‌کنند.

...میان معلول رو به‌عنوان یک ابزار معرفی می‌کنن و به کارفرما و کارآفرین، پیمانکار می‌گن که اینها رو به کار بگیرین و اینکه معلولان رو به‌عنوان ابزار کار در اختیار کارفرما قرار بدن. علاوه بر این جنبه؛ نگاه جامعه و حکومت به این مسئله می‌تونه فاجعه‌بار باشه. چراکه دولتها و نهادها میان و به کارفرما می‌گن که اگه شما بتونی چند تا معلول رو به کار بگیري من این امتیازات رو به شما میدم، به نظر من که این غلط‌ترین کاره و مفهومش برای کارفرما و کارآفرین اینه که فلان خانم یا آقای که داره اینجا کار میکنه صرفاً برای اون امتیازیه که قراره بهش بدن و این نگرش همیشه همراه کارفرما یا کارآفرینه... (مشارکت‌کننده ۱۲: ۳۶ ساله مهندسی صنایع)

عدم تناسب تخصص و مسئولیت در انتصابات مدیریتی

عدم تناسب مسئولیت و تخصص به‌عنوان مفهومی است که به طیف گسترده‌ای از انتخابها و انتصابات دولتی و نهادی در پستهای مرتبط با افراد دارای ناتوانی برمی‌گردد. مشارکت‌کنندگان افراد دارای ناتوانی را افرادی می‌دانند که از ویژگیها، تواناییها و استعدادهای خاصی برخوردار هستند و همچنین ضعفی جسمی در ناحیه‌ای از بدن خود دارند که سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای آنها تحت‌تأثیر این مسائل باید اتفاق بیفتد و این امر به مدیران بالادستی برمی‌گردد که چقدر با این مسائل این قشر آشنا هستند و به چه میزانی تخصص و مسئولیتشان با هم همخوانی دارد. به باور مشارکت‌کنندگان انتصابات مدیریتی در سازمانهای مرتبط با افراد دارای ناتوانی همانند سازمان بهزیستی تا حد زیادی بدون در نظر گرفتن شرایط و شاخصهای خاص این قشر صورت می‌گیرد که این مسئله خود موجب

می‌شود که افراد دارای ناتوانی به‌عنوان گروه هدف این سازمانها نتوانند به خواسته‌های خود در حوزه اشتغال دست پیدا کنند.

شاخصهای یک فرد برای مدیرکل یا ریاست بهزیستی و سازمانهای مرتبط با معلولان در انتخاب افراد در نظر گرفته‌شده یا خیر؟ درحالی‌که باید توجه کنیم به تواناییها و تخصص و شایستگیهای افراد برای گرفتن پستهای مهم دولتی و سازمانی مرتبط با معلولان. باید فکر کرد و اقدام کرد و اگر چنین نکرد پیامدهای منفی بسیار زیادی میتواند اتفاق بیفته، چیزی که الآن می‌بینیم اتفاق نیفتاده و خیلی از مدیران شناخت کاملی ندارند متأسفانه (مشارکت‌کننده ۷: ۲۹ ساله/دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی).

عدم آماده‌سازی شغلی

مشارکت‌کنندگان عدم آماده‌سازی شغلی افراد دارای ناتوانی را عاملی می‌دانند که موجب شده است این افراد نتوانند کسب‌وکار خود را راه‌اندازی کنند و یا در فعالیتهای اقتصادی و شغلی موفق باشند. این عدم آماده‌سازی، تحت‌تأثیر عدم آموزشهای مناسب به افراد دارای ناتوانی و کسب‌نکردن شایستگیهای حرفهای برای ورود به بازار کار بوده است.

اینکه نداشتن تخصص‌شون خیلی مهمه، چون اکثر معلولها تخصصی ندارند و یا اینکه آشنا به فرصتهای شغلی بازار نیستند، همین‌که آشنا با فرصتهای شغلی بازار نیستند این یک مشکل ایجاد می‌کند برای اشتغال معلولان. مشکل بعدی نبودن برنامه مدون و درازمدت برای شروع فعالیت معلولانه چون اینا اگر برنامه‌ای نداشته باشند در درازمدت طبق اون اصول پیش بروند و به اشتغال برسند (مشارکت‌کننده ۵: ۲۹ ساله/مهندسی کامپیوتر).

همچنین عامل دیگری که باعث شده است آماده‌سازی شغلی افراد دارای ناتوانی اتفاق نیفتد محدودیتهای نگرشی خانواده و یا به‌عبارت‌دیگر عدم قدرت ریسک و عدم باور به

فرزند دارای ناتوانی خود است که باعث می‌شود فرد دارای ناتوانی نتواند به خودباوری و آماده‌سازی شغلی دست پیدا کند.

مشکل دیگر پایین بودن قدرت ریسک‌پذیری، هم خود معلولان هم خانواده‌هایشان، چون وقتی باهاشون صحبت می‌کنیم بیا کارآفرینی ایجاد کنیم می‌گه نه ما حوصله این کارها رو نداریم. می‌گن خانم شما این معلولها رو ببرید سرکار یا حقوق ۲ میلیون ۳ میلیون تومن ما راضی هستیم و هرروز هم بیاد و بره (مشارکت‌کننده ۹: ۴۰ ساله/ کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی)

ضعف حمایت‌های قانونی، نهادی و مالی

مشارکت‌کنندگان موارد بسیار زیادی را مطرح کرده‌اند که می‌توان آنها را تحت‌عنوان ضعف حمایت‌ها در بخش‌های مختلف قانونی، نهادی و مالی از افراد دارای ناتوانی دانست. ازجمله ضعف حمایت‌های قانونی که استخراج شده‌اند می‌توان موارد ذیل را مطرح کرد: نیاز به وجود مجموعه‌ای از قوانین و مقررات حمایتی ویژه و نبود این قوانین، عدم اجرای ماده ۷ قانون حمایت از افراد دارای ناتوانی به دلیل سیاست اشتغال در بخش خصوصی، عدم اجرای قوانین ویژه در راستای حضور اثرگذار افراد دارای ناتوانی در بازار کار و عدم اجرای ماده ۷ قانون حمایت از افراد دارای ناتوانی در مورد اختصاص ۳ درصد از مجوزهای استخدامی دولتی و عمومی به افراد معلول واجد شرایط کار.

این درسته به لحاظ قانونی هم با رئیس برنامه بودجه خوزستان صحبتی داشتیم و ایشون قبول نکردن مبلغی برای این جوونها اختصاص بدن چون در قانون تعریف نشده. گفتند بله میدونم شما کارآفرینی کردین شما افراد معلول رو بردین سرکار، ولی هیچ جایی نوشته که در قسمت فروش ما بتونیم یک وامی به شما بدیم (مشارکت‌کننده ۴: ۶۰ ساله/کارشناسی طراحی لباس).

من به صراحت و مستند می‌گم که نهادهای دستگاہهای ذی ربط برای تو این مسیر هیچ اقدامی نمی‌کنن، اگه این اقدامات کم بود می‌گفتم اقدامات کمی می‌کنن اما واقعیت اینه که هیچ اقدامی نمی‌کنن (مشارکت‌کننده ۷: ۲۹ ساله/دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی). من تا حالا کاری رو هنوز شروع نکردم که بخوام چند نفر رو استخدام کنم ولی به خاطر محدودیت مالی نتونستم. چراکه هزینه‌های خیلی بالایی هست که خودم از پشون برنمایم حمایت مالی همیشه لازم بوده (مشارکت‌کننده ۱۱: ۴۰ ساله/دکتری حقوق).

کنش - تعامل (استراتژیها)

استراتژیها کنشهای با منظور و عمدی هستند که برای حل یک مسئله صورت می‌گیرند و با صورت گرفتن آنها پدیده شکل می‌گیرد (استراوس و کوربین، ۲۰۱۱). در ادامه توضیحات مقولات اصلی و مقوله‌های فرعی کنش - تعامل (استراتژیها) بر اساس نظرات مشارکت‌کنندگان ارائه می‌شود.

مناسب‌سازی محیط کار

مشارکت‌کنندگان در جریان مصاحبه تأکید بسیاری بر ارتباط کارآفرینی اجتماعی و مناسب‌سازی محیط کار افراد دارای ناتوانی داشته‌اند. چگونگی برخورد و رفتار کارفرما و فراهم‌سازی شرایط روحی و روانی مناسب، فراهم‌سازی تجهیزات متناسب با نوع ناتوانی و تأمین مکانهای ویژه فعالیت و کسب‌وکار افراد دارای ناتوانی از جمله راهبردهای اساسی مرتبط با مناسب‌سازی محیط کار هستند.

برای ورود معلولان در فرایند کارآفرینی اجتماعی محیط کار باید مناسب باشد. خیاونها برای راندگی افراد سالم هم مشکل داره، اونقدر چاله‌چوله، آب فاضلاب دارد که یک معلول ویلچری نمی‌تواند، حتی یک معلول جسمی و حرکتی باشد، حتی

یک نابینا نمی‌تواند از این موانع رد بشوند. نکته بعدی که می‌توان بهش اشاره کنیم در حوزه ناتوانی مناسب بودن تجهیزات محیط کار هست. وقتی ما معلولی را وارد بازار کار می‌کنیم مثلاً معلول ما قلدکوتاه است، بنابراین این باید از طرف دولت میزی، تجهیزاتی متناسب با قد این معلول متناسب با شرایط فیزیکی این معلول تهیه شود که متأسفانه این انجام نمیشود (مشارکت‌کننده ۴: ۶۰ ساله/کارشناسی طراحی لباس).

تصویرسازی ذهنی

تصویرسازی یکی از راهبردهای اساسی است که از سوی مشارکت‌کنندگان پژوهش مطرح شده است. ترسیم مسیر و هدف فعالیت جهت شکل‌گیری تصویر زندگی و هدف کسب‌وکار برای افراد دارای معلولیت، تصویرسازی ذهنی موفقیت به‌عنوان مقوله‌های راهبرد تصویرسازی ذهنی کدگذاری شده‌اند.

شما وقتی بهترین آموزش رو بدین و انگیزه شکل گرفته باشه مخصوصاً در جلسات اول که قرار هست از نقطه الف به نقطه ب برسین و نقطه الف اینه و نقطه ب اینه اونا در ذهنشون تصویرسازی می‌کنند و با این تصویر زندگی می‌کنند و به هدفی که می‌خوان میرسن (مشارکت‌کننده ۲: ۵۴ ساله/دیپلم ریاضی).

پس باید اول این باور رو به وجود بیاریم تو ذهن این آدم (معلول) و بهش بفهمونیم که هیچ مانعی جلوی تو نیست و تنها تفاوت تو با دیگری در همین نقص توئه و این نقص شاید صدمه درصداً تأثیر داشته باشه و شاید هم نداشته باشه در موفقیت تو. باید بتونیم این رو به فرد معلول بفهمونیم (مشارکت‌کننده ۴: ۳۹ ساله/دکتری علوم تربیتی).

برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری

رویکرد برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری از دیدگاه مشارکت‌کنندگان اهمیت ویژه‌ای

دارد. در صورت برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مناسب برای اشتغال و ورود افراد دارای ناتوانی به جریان کارآفرینی، زیست‌بوم کارآفرینی اجتماعی معلولان توسعه می‌یابد. ایده اشتغال حمایت‌شده، توجه به شاخصها و نیازمندیهای جهان زیست معلولان در انتصاب مسئولان نهادهای متولی، توجه به شایسته‌سالاری در پستهای سازمانی مرتبط با معلولان، لزوم تجدیدنظر در سیاستهای دولتی مربوط به معلولان، مطالعه و تطبیق تجارب موفق موجود در جهان، توجه به نقش واسطه‌های کارآفرین اجتماعی در ارتباط با معلولان، ایجاد شبکه ویژه معلولان و کارآفرینان اجتماعی برای تأثیرگذاری بیشتر از جمله مقولات مرتبط با راهبرد برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری هستند.

چون اشتغال ما یک اشتغال حمایت‌شده است، مربی موظف است کنار معلول حرکت کند از صفر تا صد، یعنی هر جا با مانع‌ای برخورد کرد مربی باید ازش حمایت بکند (مشارکت‌کننده ۱:۴۹ ساله/دکتری مدیریت).

متأسفانه طی مراجعات مکرری که به نهادهای ذی‌ربط داشتم فرصتهای خاصی برای اشتغال معلولان اختصاص داده نشده و یا اگر اختصاص پیدا کرده در خفا هستند و مخفی‌ش کردن و به جوری اون رو توجیه نکردن که همه متوجهش بشن و به نظر من نیاز هست که بیشتر روی این موضوع کار بشه و عمومی‌تر و ویژه‌تر کار بشه و خودم آماده هستم تا هم به وسیله انتقال تجربیاتم به دیگران و هم استفاده از تجربیات دیگران به شبکه‌های بزرگی مخصوص افراد معلول ایجاد کنیم که بتونیم تأثیرگذارتر باشیم (مشارکت‌کننده ۵: ۲۹ ساله/مهندسی کامپیوتر).

پیامدها

پیامدها آخرین مرحله در مدل پارادایمی هستند. هر جا انجام یا عدم انجام عمل/تعامل معینی در پاسخ به امر یا مسئله‌ای یا به‌منظور اداره یا حفظ موقعیتی از سوی فرد یا افرادی

انتخاب شود، پیامدهایی پدید می‌آید. برخی از این پیامدها خواسته و برخی ناخواسته‌اند (استراوس و کوربین، ۲۰۱۱). در ادامه توضیحات مقولات اصلی و مقوله‌های فرعی کنش-تعامل (استراتژیها) بر اساس نظرات مشارکت‌کنندگان ارائه می‌شود.

محرومیت از مزایای زندگی

مشارکت‌کنندگان مقوله محرومیت از مزایای زندگی را به‌عنوان پیامد عدم شکل‌گیری زیست‌بوم کارآفرینی اجتماعی افراد دارای ناتوانی بیان کرده‌اند. از دیدگاه مشارکت‌کنندگان مزایای زندگی مؤلفه‌هایی هستند که همه انسانها به نحوی طالب آن‌اند، نظم اجتماعی بر اساس مزایای اجتماعی و جایگاه اجتماعی انتسابی یا اکتسابی افراد مشخص می‌شود و بسیاری از تعارضهای ارتباطی نتیجه نقض و بی‌توجهی به جایگاه اجتماعی پنداشته می‌شود. در این راستا محرومیت از مزایای زندگی ناشی از عدم تناسب هزینه و درآمد در اشتغال افراد دارای ناتوانی به دلیل شرایط مربوط به رفت‌وآمد دانسته شده است که این امر می‌تواند منجر به دلسردی و ناتوانی مردم در نگهداری از فرزندان معلول خود شود.

حالا اگه ما اینا رو ببریم سرکار با حقوق ۲ تا ۳ میلیون الان یه کرایه ماشین تو اهواز ۲۵ هزار تومنه است، معلول من که نمی‌تواند با ویلچر، با عصا، نابیناست یا ناشنواست از این واحد به اون واحد بره سوار سرویس بشه یا توی این شلوغی و ازدحام مردم بهش بزنن و بیفته، بنابراین یا مجبوره اسنپ بگیره یا تاکسی بگیره که از در خونه بیرتش سرکار که اینم به خاطر شرایط رفت‌وآمدش در روز ۵۰ هزار باید خرج کرایه بکند. در ماه پنجشنبه یا جمعه رو حساب نکنیم در ماه چیزی حدود ۲ میلیون و ۷۰۰ هزار پول کرایه‌اش هست. این معلول برای اینکه بیاد و بره سرکار مگه چقدر حقوق باید بهش داده شود اینم فوقش با ماکزیمم ۳ میلیون تومن حقوق بهش داده شود (مشارکت‌کننده: ۶/۳۵، ساله/کارشناسی ارشد برق الکترونیک).

خوداتکایی

مشارکت‌کنندگان مقوله خوداتکایی را به‌عنوان یکی از نیازهای اساسی افراد دارای ناتوانی مطرح کرده‌اند. بر این اساس تلاش برای خوداتکایی این قشر می‌بایست از اولویت اصلی نهادهای متولی باشد. همچنین پیامد نهایی خوداتکایی درآمدزایی و ایجاد انگیزه در خانواده فرد دارای معلولیت، رضایت شغلی افراد دارای معلولیت، امیدبخشی به دیگر افراد دارای ناتوانی و تشویق آنها به ورود به فرایند کسب‌وکار، ایجاد تعامل و کشف استعدادها و بیشتر و کاهش مقایسه منفی است.

وقتی می‌بینی یک فرد معلول بدون هیچ هزینه‌ای فقط با یک موبایل و بدون اینکه بیاد بیرون درآمدزایی می‌کنه قطعاً در خانواده جنب‌وجوشی به وجود میاد. همین‌الآن من دارم با شما صحبت می‌کنم مادر معلول و خواهر معلول وارد این کار شدند که می‌گفتند این کار فوق‌العاده هست و جذابیت دارد و اگر یک نفر از معلولان موفق بشه بقیه هم تشویق می‌شوند و وارد کار می‌شوند. (مشارکت‌کننده ۳: ۳۲، ساله/دکتری اقتصاد).

مقوله هسته‌ای

هدف از مشخص کردن مقوله هسته، حرکت به‌سوی یکپارچه‌سازی سایر مقوله‌های پژوهش است (کوربین و اشتراوس، ۲۰۱۴). مقوله هسته پژوهش حاضر پس از انجام مراحل مختلف کدگذاری و انجام تحلیلها و مقایسه‌های مختلف در میان مصاحبه‌ها به شکلی استخراج شد که نشان‌دهنده مضمون اصلی پژوهش باشد و مقوله‌ای باشد که هسته نهایی پژوهش را شکل دهد. به همین منظور «تمایز انگاری و عدم توسعه کارآفرینی اجتماعی» به‌عنوان مقوله هسته پژوهش شکل گرفت. توسعه کارآفرینی اجتماعی در استان خوزستان تحت تأثیر تمایز انگاری فردی و جمعی شکل نگرفته و توسعه پیدا نکرده است. در ادامه به تفصیل به بررسی مقوله هسته «تمایز انگاری و عدم توسعه کارآفرینی اجتماعی» پرداخته می‌شود.

بر اساس دیدگاه مشارکت‌کنندگان پژوهش به نظر می‌رسد که کارآفرینی اجتماعی در میان افراد دارای ناتوانی شکل نگرفته است. عدم شکل‌گیری و عدم توسعه زیست‌بوم کسب‌وکارهای افراد دارای معلولیت، انگارهای است که توسط تمامی مشارکت‌کنندگان به‌صراحت بیان‌شده و به‌نوعی نمایانگر واقعیت بالفعل اشتغال‌پذیری افراد دارای ناتوانی در بخشهای مختلف شهری و روستایی استان خوزستان است.

همچنین، عدم توسعه کارآفرینی اجتماعی افراد دارای ناتوانی تحت تأثیر عوامل مداخله‌گر فراوانی اتفاق افتاده است؛ عواملی مانند «تفاوت‌گذاری، ضعف حمایت‌های قانونی، نهادی و مالی، عدم تناسب تخصص و مسئولیت در انتصابات مدیریتی، عدم آماده‌سازی شغلی و نگاه ابزاری به اشتغال افراد دارای معلولیت». یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر عدم شکل‌گیری کارآفرینی اجتماعی این قشر، تفاوت‌گذاری در میان افراد دارای ناتوانی و سایر افراد جامعه است. شاید در وهله اول تفاوت‌گذاری چندان مسئله مهمی به نظر نیاید، چراکه وجود تفاوت در میان افراد دارای ناتوانی و سایرین امری بدیهی است و می‌تواند بدون ارزش‌گذاری باشد. اما موضوع مهم‌تر این است که به نظر مشارکت‌کنندگان این تفاوت‌گذاری فقط در همان مرحله اولیه خود باقی نمی‌ماند و تفاوت‌های موجود میان افراد دارای ناتوانی و سایر افراد بر تمامی جنبه‌های روابط این افراد تأثیرات منفی و غیرمنطقی می‌گذارد. وجود تفاوت می‌تواند در اکثر مواقع کمک‌کننده باشد و موجب شود که افراد بر اساس تفاوت‌هایی که دارند دست به فعالیتهای مختلفی بزنند و یا به عبارتی تقسیم‌کار و وظایف بر اساس تفاوت‌ها صورت گیرد تا کارها به نحو بهتری انجام شود. اما تفاوت‌گذاری افراد دارای ناتوانی از این نوع نیست و این تفاوت‌گذاری به تمایزنگاری و جدایی کامل معلولان از دیگر افراد جامعه ختم می‌شود. به نظر می‌رسد تمایزنگاری در سطوح مختلفی رخ می‌دهد و بهانه‌های مختلف باعث جدایی افراد دارای ناتوانی از سایر افراد جامعه می‌شود. در مرحله اول تمایزنگاری فرد دارای ناتوانی در روابط اجتماعی فرد با دیگران رخ می‌دهد و روابط اجتماعی افراد دارای

ناتوانی با نگاههای ترحم‌آمیز، در نظر گرفته نشدن توانمندیها و مواردی از این قبیل مشخص می‌شود. همچنین دیگران شخص دارای ناتوانی را فردی می‌بینند که توانایی انجام خیلی از کارهای ساده خود را نداشته و نمی‌تواند در زندگی اجتماعی و اقتصادی خود برای دستیابی به موفقیت در زمینه کسب‌وکار تلاش کند.

نمودهای این تمایز انگاری در میان مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان به کرات یافت شده است. مواردی مانند «مورد ترحم دیگران واقع شدن، تغییر برخورد سایر افراد با افراد دارای ناتوانی هنگامی که متوجه ضعف جسمانی فرد می‌شوند، تلاش برای کمک‌هایی که فرد دارای ناتوانی به آنها نیازی ندارد، عدم اعتماد و باور دیگران حتی نزدیکان و خانواده به افراد دارای ناتوانی و مواردی از این قبیل». علاوه بر روابط با دیگران، افراد دارای ناتوانی در جامعه و در مقابل ساختارها و نهادها نیز تمایز را احساس می‌کند و به شکل‌های مختلف تمایز و جدایی خود را از قوانین، نهادها و سازمان‌های مختلف می‌بیند.

فرد دارای ناتوانی از جنبه‌های مختلف قانونی، نهادی و مالی احساس حمایت نمی‌کند، چراکه به باور برخی از مشارکت‌کنندگان قوانین در اکثر مواقع برای افراد دارای ناتوانی ناقص هستند و ضعف در این قوانین باعث شده که احساس کنند با دیگر افراد جامعه تفاوت‌های اساسی دارند. تفاوت‌هایی که بر سایر جنبه‌ها، تواناییها و استعداد‌های آنان تأثیرات فراوان گذاشته است.

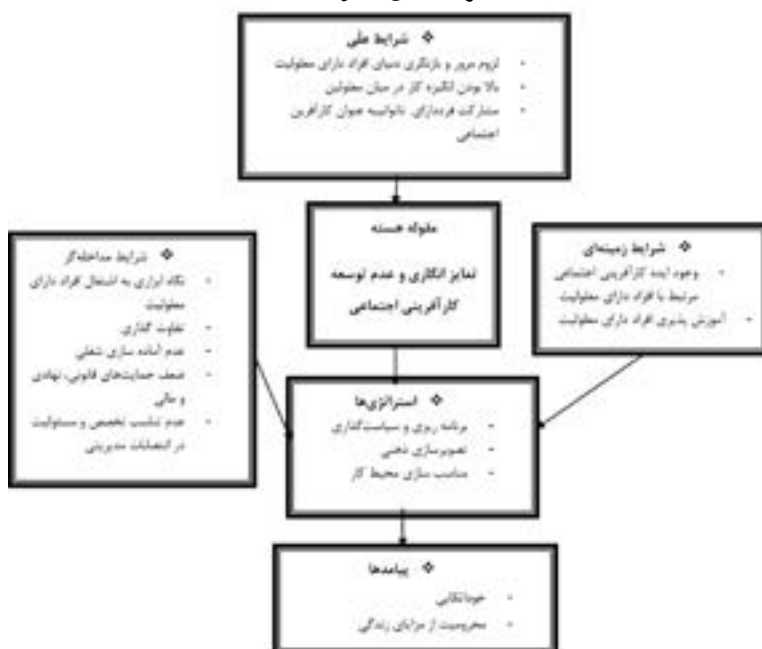
همچنین عدم باور جامعه و ضعف حمایتی در بخش‌های گوناگون ذکر شده از معلولان، باعث شده است سایر توانایی‌های این قشر نیز تحت الشعاع قرار بگیرد و فرد دارای ناتوانی در نتیجه تمایز با دیگران به حاشیه رانده شود و نتواند دست به فعالیتها و کسب‌وکارهای مختلف بزند و اگر گاهی نیز به فعالیت و کسب‌وکاری روی آورد با قضاوتها و نگاههای دیگران و همچنین ضعف‌های قانونی، مالی و نهادی مواجه می‌شود.

این در حالی است که افراد دارای ناتوانی نیازمند حمایت‌های مختلف از سوی بخش‌های

گونگون برای ایجاد کسب و کار خود هستند. تحت تأثیر روابط افراد دارای ناتوانی با دیگران و جامعه، به مرور معلول احساس می کند که درواقع با دیگران تفاوت و تمایز اساسی دارد. در نتیجه نگرش فرد دارای ناتوانی نسبت به خود به نگرشی تبدیل می شود که دیگران و جامعه بر او تحمیل کرده اند. در نهایت فرد دارای ناتوانی در ذهن و نگرش خود دچار تمایز اساسی از دیگران و جامعه می شود و این مسئله موجب عدم توسعه کارآفرینی اجتماعی می شود. در نهایت مدل پارادایمی به شکل ذیل (شکل شماره ۱) تدوین شده است.

شکل شماره (۱): مدل پارادایمی کاربست رویکرد کارآفرینی اجتماعی در ارتباط با اشتغال

افراد دارای معلولیت

بحث

پژوهش حاضر با هدف تحلیل کیفی امکان کاریست رویکرد کارآفرینی اجتماعی در حوزه اشتغال افراد دارای ناتوانی جسمی صورت گرفته است. داده‌ها با استفاده از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با ۱۲ نفر از متخصصان و صاحب‌نظران کسب‌وکارهای اجتماعی گردآوری شد. در مرحله تحلیل داده‌ها ۱۵ مقوله اصلی حول مقوله هسته استخراج شد؛ همچنین مقوله هسته پژوهش «تمایز انگاری و عدم توسعه کارآفرینی اجتماعی» در مرحله کدگذاری گزینشی و بر اساس مقوله‌های اصلی پژوهش حاصل شد.

همان‌گونه که بیان شد تمایز انگاری در سه سطح روابط فرد دارای ناتوانی با دیگران، در جامعه و نهایتاً در نگرش خود فرد ایجاد می‌شود. به عبارت دیگر موضوعی که در میان مشارکت‌کنندگان باعث شده است که زندگی اجتماعی افراد دارای ناتوانی به‌طور عام و کسب‌وکارهای وی به‌طور خاص با مشکلات جدی روبرو شود، همین تمایز انگاری ناشی از تفاوت‌گذاری افراد دارای معلولیت، در ارتباط با دیگران و جامعه بوده است که در نهایت نگرشی در فرد دارای ناتوانی ایجاد کرده است که به دلیل ضعف جسمی از عدم توانایی جدی در زندگی و کسب‌وکار رنج می‌برد و نمی‌تواند در راه‌اندازی کسب‌وکار چندان موفق باشد.

به نظر می‌رسد اشتغال افراد دارای ناتوانی با مشکلات و آسیب‌هایی برای خود این افراد در جامعه روبرو باشد؛ چراکه در شرایط امروز جامعه که حتی افراد بدون ناتوانی نیز در به دست آوردن کسب‌وکار دچار مشکل هستند، افراد دارای ناتوانی با مشکلات، آسیب‌ها و محدودیتهای مضاعفی روبرو هستند. ازجمله این آسیب‌ها می‌توان مواردی مانند سوءاستفاده از افراد دارای ناتوانی و به‌کارگیری آنان در شرایط غیراستاندارد و غیرسازگار با نیازهای آنان و تأثیرگذاری بر عرضه نیروی کار و سرکوب دستمزد از طریق دستمزدهای غیرعادلانه اشاره کرد.

همچنین از سوی دیگر تفاوت گذاری و درنهایت تمایزگذاری موجب می شود فرد دارای ناتوانی به تبعیت جداشدن از سایر افراد احساس مفید نبودن بکند. درحالی که مسئله ای که برای افراد دارای ناتوانی مهم به نظر می رسد، احساس مفید بودن است. فرد دارای ناتوانی باید درعین حال که در جامعه و کسب و کارهای مختلف مشارکت داشته باشد، بتواند از رهگذر کنش درست و اقدامات مناسب در کسب و کارهای خود حس مفید بودن را تجربه کند. از سوی دیگر فرد دارای ناتوانی برای تجربه احساس مفید بودن باید بتواند حداقل شغلی داشته باشد.

راهکارهای مختلفی به منظور ایجاد شغل برای این قشر وجود دارد. این راهکارها می توانند در بستر نهادهای دولتی مانند بهزیستی و سازمانهای مردم نهاد و یا ایجاد کسب و کار توسط خود فرد باشد. در ارتباط با همخوانی یافته های پژوهش، مقوله مشارکت فرد دارای ناتوانی به عنوان کارآفرین اجتماعی به عنوان شرایط علی، دیدگاه رودسار و کاسیورک (۲۰۱۳) و هریس و همکاران (۲۰۱۴) را تأیید می کند. همچنین، وجود ایده کارآفرینی اجتماعی مرتبط با افراد دارای ناتوانی از مقوله های شرایط زمینه ای با دیدگاه کلر جاپرس (۲۰۱۸) و مقوله ضعف حمایت های قانونی، نهادی و مالی به عنوان شرایط مداخله گر با دیدگاه رودسار و کاسیورگ (۲۰۱۳) مطابقت دارد.

راهبرد برنامه ریزی و سیاست گذاری با یافته های پژوهش میرزا محمدی و همکاران (۲۰۲۰) و مصطفی و همکاران (۲۰۲۰) و راهبرد تصویرسازی ذهنی با یافته های پژوهش موکس و همکاران (۲۰۲۱) همسویی دارد. در ادامه به پاسخگویی به سؤالات اصلی پژوهش می پردازیم.

سؤال اول پژوهش مربوط به ماهیت کارآفرینی اجتماعی در ارتباط با افراد دارای ناتوانی جسمی، از دیدگاه فعالان و متخصصان حوزه کسب و کارهای اجتماعی بوده است. بر مبنای یافته های پژوهش کارآفرینی اجتماعی فرایندی است که در مرحله اول به شناخت و تعریف

ناتوانی به عنوان ضعف جسمی پرداخته و شرایط (علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر) موجود و سطح تواناییهای فردی، مهارتها و ارتباطات افراد را مورد توجه قرار داده و در مرحله دوم با مطالعه و درک نیازمندیهای جامعه به راه‌اندازی کسب‌وکار مبتنی بر ایده‌پروری، نوآوری و خلاقیت برای افراد دارای ناتوانی و گاهی توسط خود آنها منجر شود. در این راستا مشارکت افراد دارای ناتوانی در توسعه اجتماعی به عنوان هدف کارآفرینی اجتماعی مطرح شده است. پاسخ به سؤال دوم پژوهش در قالب واکاوی شرایط علی و شرایط زمینه‌ای میسر شده است. مشارکت فرد دارای ناتوانی به عنوان کارآفرین اجتماعی، بالابودن انگیزه کار در میان افراد دارای ناتوانی و لزوم مرور و بازنگری دنیای این افراد به عنوان شرایط علی سبب‌ساز کارآفرینی اجتماعی افراد دارای ناتوانی بیان شده‌اند. آموزش‌پذیری افراد دارای ناتوانی و وجود ایده کارآفرینی اجتماعی مرتبط با آنها عنوان شرایط زمینه‌ای کارآفرینی اجتماعی در حوزه اشتغال افراد دارای ناتوانی مفهوم بندی شده‌اند.

سؤال سوم پژوهش به محدودیتهای توسعه کارآفرینی اجتماعی در ارتباط با افراد دارای ناتوانی جسمی از دیدگاه فعالان و متخصصان حوزه کسب‌وکارهای اجتماعی در استان خوزستان پرداخته است. پاسخ به این سؤال بر مبنای شرایط مداخله‌گر در مدل پارادایمی ارائه شده است. تفاوت‌گذاری، نگاه ابزاری به اشتغال افراد دارای ناتوانی، عدم تناسب تخصص و مسئولیت در انتصابات مدیریتی، عدم آماده‌سازی شغلی، ضعف حمایت‌های قانونی، نهادی و مالی شرایط دخیل در توسعه کارآفرینی اجتماعی افراد دارای ناتوانی استان خوزستان هستند. راهبردها (کنش/تعامل) شامل سه استراتژی مناسب‌سازی محیط کار، تصویرسازی ذهنی و برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری هستند که در قبال شرایط مداخله‌گر مطرح شده‌اند.

در نهایت رویکرد کارآفرینی اجتماعی با تأثیر بر مؤلفه‌های ارزش‌آفرین تقویت و پایداری در اشتغال افراد دارای ناتوانی را به دنبال خواهند داشت. پیامد نهایی توسعه کارآفرینی اجتماعی ورود و مشارکت افراد دارای ناتوانی در فرآیند توسعه و افزایش تولید ناخالص

داخلی کشور و ایفای نقش آنها در توسعه پایدار است.

همچنین در این پژوهش، بسترسازی در زمینه کاهش تمایزنگاری و توسعه کارآفرینی اجتماعی در حوزه افراد دارای ناتوانی با توجه به بخش استراتژی در مدل پارادایمی پژوهش به عنوان یک پیشنهاد کلیدی مطرح می شود. در این راستا مطالعه تطبیقی روند کارآفرینی اجتماعی افراد دارای ناتوانی در کشورهای توسعه یافته و در حالی که توسعه، طراحی استانداردهای کارآفرینی اجتماعی معلولان، بررسی علمی راهکارهای کاهش تمایزنگاری و تقویت تصویرسازی ذهنی اهمیتی مضاعف می یابد.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان در تهیه پژوهش مشارکت داشتند.

منابع مالی

مطالعه حاضر هیچ گونه حامی مالی ندارد.

تعارض منافع

این مقاله با سایر آثار منتشر شده از نویسندگان همپوشانی ندارد.

اخلاق پژوهش

در این مقاله همه حقوق مرتبط با اخلاق پژوهش رعایت شده است.

- Bagheri, A., Maryamabadi, F., & Arašti, Z. G. (2015). Identifying Entrepreneurial Competencies with Emphasis on Physically-Physically Handicapped. *Entrepreneurship Development*, 8(3), 473-492. (In Persian).
- Corbin, J., & A. Strauss (2014). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Sage publications.
- Dwi, H. (2021). Social Entrepreneurship Model Based on Quadruple Helix Collaboration: Economic Empowerment in Disabilities Community. *Journal of Social Entrepreneurship Theory and Practice*, 1(1), 1-11.
- Haugh, H. M., & Talwar, A. (2016). Linking social entrepreneurship and social change: The mediating role of empowerment. *Journal of Business Ethics*, 133(4), 643-658.
- Iman, M. (2010). *Paradigmatic foundations of quantitative and qualitative research methods in the humanities*. Qom: Research Institute and University. (In Persian)
- Iwueke Obinna, C., & Nwaiwu Blessing, N. (2014). Social entrepreneurship and sustainable development. *Journal of Poverty, Investment and Development-An Open Access International Journal*, 5, 126.
- Kalargyrou, V. et al. (2020). Social entrepreneurship and disability inclusion in the hospitality industry. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 21(3), 308-334.
- Strauss, & Corbin, J (2011). *Basics of qualitative research techniques and procedures for developing grounded theory*, Translation (Bahram Afshar). Tehran: Ney. (In Persian)
- Mair, J., & Marti, I. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of world business*, 41(1), 36-44.
- Martin, R.J., & Osberg, S. (2007). Social Entrepreneurship: The Case for a Definition. *Stanford Social Innovation Review*, Spring, 29-39.
- Machonis, J. (2017). *Social problems*. Tehran: Art Culture and Communication Research Institute.
- Majumdar, S., & Ganesh, U. (2020). *Qualitative Research in Social Entrepreneurship: A Critique*. Methodological Issues in Social Entrepreneurship Knowledge and Practice, Springer, 15-38.
- Mauksch, S. (2021). Being blind, being exceptional: work integration, social entrepreneurship and the reimagination of blind potential in Nepal. *Disability & Society*, 1-20.

- Mirza Mohammadi, M., Hamdi, K., & Navabakhsh, M. (2020). Designing an entrepreneurship development model for people with disabilities and veterans with an empowerment approach. *Business Management*, 47, 104-127. (In Persian).
- Minoiee, M., Haghighatfard, G., & Karbalaei, H. (2020). Explaining the effective dimensions and components of the role of the government to support employment and promote entrepreneurship of people with disabilities in the country. *A review of Iranian economic issues*, 1, 245-273. (In Persian)
- Mohammadi, S., Momayez, A., & Rahbar, F. (2013). Identifying Factors Affecting the Activities of Small and Medium-sized Technology-Based Companies in the Field of Services for the Disabled (Case Study: Tehran Urban Management). *Iran Social Development Studies*, 4, 57-69. (In Persian).
- Mustafa, C. S. et al. (2020). *Disability and Poverty: A Review on Social Entrepreneurship Opportunities for Persons with Disabilities in Malaysia*.
- Mohammadpour, A. (2019). *Anti-Method: Philosophical Fields and Scientific Procedures in Qualitative Methodology*. Second Edition, Qom: Logos.
- Parker Harris, S. et al. (2014). Social entrepreneurship as an employment pathway for people with disabilities: exploring political-economic and socio-cultural factors." *Disability & Society*, 29(8), 1275-1290.
- Ran, B., & Weller, S. (2021). An Exit Strategy for the Definitional Elusiveness: A Three-Dimensional Framework for Social Entrepreneurship. *Sustainability*, 13(2), 563.
- Raudsaar, M., & Kaseorg, M. (2013). Social entrepreneurship as an alternative for disabled people. *GSTF Journal on Business Review* (GBR), 2(3), . ,120-125.
- Zahra, S. A. et al. (2008). Globalization of social entrepreneurship opportunities. *Strategic entrepreneurship journal*, 2(2), 117-131.